कालो मृत्युर्ज्ञायतेऽनेन करणे ल्युट् । २मृत्युज्ञापके चिह्न-भेदे कालचिह्नशब्दे तद्भेदोक्तम् । "कालज्ञानं ततः प्रोक्तं दिवोदासस्य वर्णनम्" काशीख० अनुक्रमणिकाध्याये ।

कालञ्जर पु०कालं जरयति जॄ-णिच्-अच् बा०मुम् । पर्वत-भेदे "सप्त व्याधा दशार्णेषु मृगाः कालञ्जरे गिरौ" भार० पितृकल्पगाथा । तन्माहात्म्यं भा०व०८५अ० "तत्र कालञ्जरो नाम पर्व्वतो लोकविश्रुतः । तत्र देवह्रदे स्नात्वा गोसहस्रफलं लभेत् । यः स्नातस्तापयेत्तत्र गिरौ कालञ्जरे नृप । स्वर्गलोके महीयेत नरोनास्त्यत्र संशयः । ततो गिरिवरश्रेष्ठे चित्रकूटे विराजते !" । तेनास्य चित्रकूटपर्व्वतसान्निध्यं गम्यते । तत्र मासं कृतस्नाने दशाश्वमेधफलं यथोक्तम् भा०अनु० २५अ० "गङ्गा-यमुनयोर्मध्ये तथा कालञ्जरे गिरौ । दशाश्वमेधानाप्नोति तत्र मासं कृतोदकः" ।

अयञ्च भूमिमध्यस्थरेखातः प्राच्यां दिशि वर्त्तते यथा भा०व०८७अ० । "पूर्व्वं प्राचीं दिशं राजन् ! राजर्षिगण-सेविताम्" इत्युपक्रम्य पूर्व्वदिक्स्थतीर्थकथने "प्रयागमिति विख्यातं तत्राङ्गरतसत्तम ! । अगस्त्यस्य तु राजेन्द्र ! तत्राश्रमवरो नृप । तत्तथा तापसारण्यं तापसैरुपयोजितम् । हिरण्यबिन्दुः कथितो गिरौ कालञ्जरे महान्" । इत्युक्तेः । तीर्थपरत्वे अस्य क्लीवत्वमपि । "कालञ्जरं प्रभासञ्च तथा बदरिकाश्रमः" इति काशी० भौमतीर्थकथने ईश्व०तथाप्रयोगात् । २योगिचक्रमेलके । ३भैरवभेदे मेदि० । ४ देशभेदे धर० । स च कालञ्जरगिरिरूपजनपदा-वधिभूतः । ततो भवादौ रोपधत्वात् प्राग्वर्त्तित्वाच्च वुञ् । कालञ्जरक तद्भवे त्रि० । कालं मृत्युं जरयति जॄ-बा० खच् । ५कालस्य मृत्योर्जारके त्रि० । "इन्द्रि-याणां हि सर्व्वेषां यद्यात्मा चलितस्मृतिः । आत्मनः सम्प्रदानेन मर्त्योमृत्युमुपाश्नुते । आहृत्य सर्वसङ्कल्पान् सत्ये चित्तं निवेशयेत् । सत्ये चित्तं समावेश्य ततः कालञ्जरो भवेत्" भा०शा० २४अ० । कालं मृत्युं जरयति । मृत्युञ्जये ईशिवे तस्य पत्नी ङीप् कालञ्जरी ऽचण्डिकायां स्त्री धर० । स्वयं तज्जारकत्वे तु टाबेवेति भेदः ।

कालतम(र) त्रि०अतिशयेन कालः कृष्णः तमप् (तरप्) वा । अतिशयकृष्णे । स्त्रीत्वे तु अतिशयेन काली इतिविग्रहे पुंवत् कालतमा(रा) इति भेदः । [तमालवृक्षे राजनि० ।

कालताल पु०कालतार्थं चलति पर्य्याप्नोति अल-अच् ४त० ।

कालतिन्दुक पु० नि०कर्म्म० । कृष्णीतौ राजनि० ।

कालतीर्थ न०कोशलास्थे तीर्थभेदे । "कोशलान्तु समासाद्य कालतीर्थमुपस्पृशेत् । दशभैकादशफलं लभते नात्र संशयः" भा०व० ८५अ० ।

कालदण्ड पु०कालपापकोदण्डः । ज्योतिषोक्ते वारादियोगभेदे स च वारविशेषनक्षत्रभेदयोगरूपः यथोक्तं नारदेन "आनन्दः कालदण्डोऽथ धूम्रो धाता शुभावहः । ध्वाङ्क्षो ध्वजाख्यं श्रीवत्सवज्रमुद्गरछत्रकाः । चित्र-मानसपद्माख्यलम्बकोत्पातमृत्यवः । कालः सिद्धिः शुभा-मृतसुस्थलातङ्ककुञ्जराः राक्षसाख्यश्वरस्थैर्य्यवर्द्धमानाः क्रमादमी । योगाः स्वसंज्ञाफलदास्त्वष्टाविंशतिसंख्यकाः । रविवारे क्रमादेते दारुभादिन्दुभाद्विधौ । सार्पा-द्भौमे, बुधे हस्तान्मैत्रभाद्देवमन्त्रिणि । वैश्वदेवाद्गुरु-सुते वारुणाद्भास्करात्मजे" । अयमर्थः आनन्दादयः अष्टाविंशतिर्योगा अतः साजित्कानामश्विन्यादीनामष्टाविंशतेरिष्टग्रहणम् । तथा च रविवारे अश्विनी-नक्षत्रात् यावत्संख्यकं नक्षत्रमिष्टदिने भवति आनन्दा-दिषु मध्ये तावत्संख्यको योगो भवति एवं सोमवारे मृगात्५ यावत्संख्यकं नक्षत्रमिष्टदिने तावत्संख्यको योगः । तथा भौमे अश्लेषातः९ इत्यादि । बुधे हस्तात्१२, गुरौ अनु-राधातः१७, शुक्रे उत्तराषाढातः२१, शनौ शतभिषातः२४ । एषु वर्ज्यदण्डादिकमुक्तं सुङ०चि० "ध्वाङ्क्षे यज्ञे मुद्गरे चेषु५ नाडयो वर्ज्यावेदाः ४पद्मलम्बे गदेऽश्वाः७ । धूम्रे २काणे मौसले ३मूर्द्धयं द्वे रक्षोमृत्युत्पातकालास्त्र सर्वे" । तस्या-पवादोविशिष्टेनोक्तः "सूर्याच्चतुर्थे दशमे च षष्ठे विश्वर्क्षगे विंशतिगे च चन्द्रे । भवन्ति षड्भानुगतर्क्षयोगाः कुयोग-विध्वंसकराः शुभेषु" ।

कालदन्तक पु० कालोदन्तोऽस्य कप् । वासुकिकुलजे सर्प-सत्रनष्टे १नागभेदे । "हिरण्यबाहुः शरणः तक्षकः कालदन्तकः । एते वासुकिजा नागाः प्रविष्टा हव्यवाहनम्" भा०आ ४५७अ० । २कालदन्तयुक्ते त्रि० ।

कालधर्म्म पु० ६त० । १मृत्यौ अमरः अप्राप्नुवति तस्मिंस्तु यौवनं पुरुषर्षभे । स राजा शान्तनुर्धीमान् कालधर्ममुपेयि-वान्" भा०आ० १०२अ० । कालस्य ऋतुविशेषस्य धर्म्मः ६त० । २समयस्य स्वभावे ऋत्वादिकालस्य धर्म्मे च ।

कालधर्म्मन् पु० कालस्येव हिंसाशालितया धर्म्मोऽस्य अनिच् समा० । मृत्यौ । "स पाण्डुः कालधर्म्मणा" भा०आ० १२४अ० । एतास्तताः प्रजाः सर्व्वाः दक्षकन्यास्तु जज्ञिरे । कश्यपेनाव्ययेनेह, संयुक्ताः कालधर्म्मणा" हरि०२१२अ० ।